

IJTIMOY TARMOQLARNING MOLIVAVIY XATTI-HARAKATLARGA TA’SIRI

Eshpulatova Muazzam Barnoyevna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Iqtisodiy va moliyaviy xavfsizlik kafedrasida tayanch doktoranti

E-mail: opencompanyuz@gmail.com

Tel: +998998555080

Annotatsiya: Mazkur tadqiqot ijtimoiy tarmoqlarning moliyaviy xatti-harakatlarga ta'sirini Axborot kaskadlari nazariyasi asosida baholaydi. O'zbekiston sharoitida ijtimoiy media orqali tarqaluvchi moliyaviy maslahatlar, investitsiya tavsiyalari va firibgarlik sxemalari natijasida yuzaga keladigan moliyaviy xatti-harakatlar tahlil qilinadi. Tadqiqotda Telegram, Instagram va TikTok kabi platformalar orqali ommaviy investitsiya trendlari qanday shakllanayotgani, foydalanuvchilarning shaxsiy moliyaviy tahlil o'tkazish qobiliyatiga qanday ta'sir qilayotgani, va bu jarayonning moliyaviy savodxonlik bilan bog'liqligi ko'rib chiqiladi. Axborot kaskadlari orqali investitsiya qarorlarini shakllantirishda noto'g'ri axborotning roli, firibgarlik xavflari va ushbu muammolarni hal etish bo'yicha strategik yondashuvlar tavsiya etiladi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy tarmoqlar, moliyaviy xatti-harakatlar, axborot kaskadlari, investitsiya qarorlari, moliyaviy savodxonlik, firibgarlik sxemalari, kriptoaktivlar, ommaviy kreditlash, moliyaviy ta'lim

KIRISH

Ijtimoiy tarmoqlarning moliyaviy xatti-harakatlarga ta'sirini o'rganish iqtisodiy fan va real sektor talabidan kelib chiqadigan dolzarb tadqiqot yo'nalishlaridan biridir. Moliyaviy qarorlar qabul qilish jarayoni raqamli axborot oqimining tezligi va ommaviyligidan bevosita ta'sirlanmoqda, bu esa axborot kaskadlari (Leyden, Link & Siegel, 2014) va to'da instinkti (Choung, Chatterjee & Pak, 2023) kabi nazariy modellar doirasida tahlil qilinadi. Ijtimoiy tarmoqlarda tarqalgan moliyaviy ma'lumotlar ko'pincha investorlar va iste'molchilarning xatti-harakatlarini shakllantiradi, shu sababli ularning ta'sir mexanizmlarini tahlil qilish muhimdir. Alikperova va Vinogradova (2021) tadqiqotida ta'kidlanganidek, yoshlarning moliyaviy qarorlarida ijtimoiy media yetakchi rol o'ynaydi, chunki ular aksariyat moliyaviy bilimlarni blogerlar va ijtimoiy media kanallari orqali oladilar.

Xalqaro tadqiqotlar ijtimoiy tarmoqlarning moliyaviy qarorlarga ta'sirini turli yondashuvlar orqali o'rganmoqda. OECD (2021) tomonidan MDH davlatlarida o'tkazilgan tadqiqotda moliyaviy savodxonlik va ijtimoiy media ta'siri orasidagi bog'liqlik tahlil qilingan bo'lib, ijtimoiy media orqali noto'g'ri moliyaviy maslahatlar tarqalishi ko'pincha noto'g'ri investitsiya qarorlariga olib kelishini ko'rsatgan. Shuningdek, Bongomin va boshqalar (2017) tadqiqotida ijtimoiy tarmoqlarning moliyaviy vositachilikdagi vositachi roli Uganda qishloq aholisi misolida o'rganilgan va ijtimoiy tarmoqlar orqali moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyati oshishi qayd etilgan. Chapman va Pettersson (2021) esa Shvetsiya yoshlarining investitsiya qarorlarida ijtimoiy tarmoqlarning bevosita ta'sirini tahlil qilib, ijtimoiy media orqali shakllangan xulq-atvor investitsiya strategiyalarini belgilashda asosiy omillardan biri ekanini aniqlagan.

Mahalliy kontekstda, O‘zbekiston va Markaziy Osiyo mamlakatlarida ijtimoiy tarmoqlarning moliyaviy savodxonlikka ta’siri muhim muammo sifatida e’tirof etilmoqda. Yusupov va Xojiyev (2024) tadqiqotida aholining moliyaviy bilim darajasining pastligi firibgarlik sxemalariga tushib qolish, noto‘g‘ri investitsiya qarorlarini qabul qilish va shaxsiy moliyaviy rejalashtirishdagi qiyinchiliklarga sabab bo‘lishi ta’kidlangan. Mahmudova (2021) esa ommaviy axborot vositalarining moliyaviy ta’limdagi rolini yoritib, ijtimoiy media orqali noto‘g‘ri axborot tarqalish xavfi yuqori ekanini qayd etgan. Demeubayeva va Akhmetova (2022) Qozog‘iston tajribasida moliyaviy ta’limni kengaytirish va aholining iqtisodiy xabardorligini oshirish bo‘yicha davlat va xususiy sektor tashabbuslarining muhimligini ta’kidlaganlar. Umuman olganda, ijtimoiy tarmoqlarning moliyaviy xatti-harakatlarga ta’siri bo‘yicha tadqiqotlar davom ettirilishi zarur, chunki ular O‘zbekiston iqtisodiy rivojlanishi va moliyaviy barqarorlikni ta’minlash uchun strategik ahamiyatga ega..

ADABIYOTLAR SHARHI

Moliyaviy savodxonlik jamiyatning iqtisodiy barqarorligi va samarali moliyaviy qarorlar qabul qilishga bevosita ta’sir qiladi. Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlarning bu jarayondagi o‘rni oxirgi yillarda sezilarli darajada ortib bormoqda. Ushbu yo‘nalishda xorijiy, MDH davlatlari va O‘zbekiston olimlari tomonidan tadqiqotlar olib borilmoqda.

Angela C. Lyons va Josephine Kass-Hanna (2021) “A Methodological Overview to Defining and Measuring ‘Digital’ Financial Literacy” nomli tadqiqotida raqamli moliyaviy savodxonlik tushunchasi va uning o‘lchash usullari tahlil qilingan. Mualliflar moliyaviy savodxonlik, raqamli bilimlar va moliyaviy qaror qabul qilish jarayonlari o‘rtasidagi bog‘liqlikni o‘rganib, raqamli moliyaviy ta’limni rivojlantirish bo‘yicha metodologik asoslarni taklif etganlar. Tadqiqot ijtimoiy tarmoqlar orqali moliyaviy bilimlarni oshirish va ishonchli moliyaviy axborotni tarqatish muhimligini ta’kidlaydi (Lyons & Kass-Hanna, 2021). [1]

Chapman va Pettersson (2021) “Social Media’s Influence on Investment Decisions: A Qualitative Study Based on an Individual’s Financial Literacy” nomli tadqiqotida ijtimoiy tarmoqlarning investitsiya qarorlariga ta’sirini o‘rganib, moliyaviy savodxonlik darajasi yuqori bo‘lgan shaxslar investitsiya bo‘yicha axborotlarni tahliliy yondashuv orqali qabul qilishini, savodxonlik darajasi past bo‘lgan shaxslar esa ijtimoiy media ta’siriga berilishini aniqlagan. Tadqiqot ijtimoiy tarmoqlardagi moliyaviy kontentning ta’siri va ishonchliligini baholash muhimligini ko‘rsatadi (Chapman & Pettersson, 2021). [2]

Choung, Chatterjee va Pak (2023) “Digital Financial Literacy and Financial Well-Being” tadqiqotida raqamli moliyaviy savodxonlikning shaxsiy moliyaviy farovonlikka ta’sirini o‘rganib, raqamli bilimlarning moliyaviy firibgarliklardan himoya qilishi va qaror qabul qilish jarayonlarini yaxshilashi ta’kidlangan. Tadqiqotda moliyaviy savodxonlikning samaradorligini oshirishda ijtimoiy tarmoqlarning ta’siri va o‘quv dasturlarining roli muhokama qilingan (Choung, Chatterjee & Pak, 2023). [3]

Bongomin va boshqalar (2017) “Financial Intermediation and Financial Inclusion of Poor Households” tadqiqotida ijtimoiy tarmoqlarning moliyaviy

vositachilikdagi oʻrni oʻrganilgan. Tadqiqot natijalariga koʻra, ijtimoiy tarmoqlar qishloq aholisi uchun moliyaviy xizmatlardan foydalanishni kengaytirish vositasi sifatida xizmat qiladi. Moliyaviy vositachilik va ijtimoiy tarmoqlar oʻrtasidagi bogʻliqlik moliyaviy inklyuziyaning oshishiga sabab boʻlishi mumkin (Bongomin va boshqalar, 2017). [4]

OECD (2021) “Financial Literacy Levels in the Commonwealth of Independent States” nomli tadqiqotida MDH davlatlarida moliyaviy savodxonlik va ijtimoiy media taʼsiri oʻrganilgan. Tadqiqot natijalariga koʻra, moliyaviy savodxonlik darajasi mintaqada oʻrtacha 55,8% boʻlib, bu moliyaviy taʼlim dasturlarini kuchaytirish zarurligini koʻrsatadi. Ijtimoiy tarmoqlarning moliyaviy bilimlarni tarqatishdagi roli sezilarli darajada ortib borayotgani taʼkidlangan (OECD, 2021). [5]

Alikperova va Vinogradova (2021) “Ijtimoiy media yoshlarning moliyaviy savodxonligi shakllanishiga taʼsiri” tadqiqotida Moskva yoshlarining moliyaviy qaror qabul qilish jarayonida ijtimoiy tarmoqlarning oʻrnini oʻrgangan. Natijalarga koʻra, Instagram va boshqa platformalar orqali moliyaviy maslahatlar berilishi yoshlarning investitsiya xulq-atvoriga bevosita taʼsir koʻrsatmoqda (Alikperova & Vinogradova, 2021). [6]

Demeubayeva va Akhmetova (2022) “Moliyaviy savodxonlik Qozogʻiston Respublikasida: zamonaviy tendensiyalar” nomli tadqiqotida Qozogʻistonda moliyaviy taʼlimning holati va ijtimoiy tarmoqlarning moliyaviy savodxonlikka taʼsiri tahlil qilingan. Tadqiqotda aholining bank xizmatlaridan foydalanish tajribasi va moliyaviy xatti-harakatlari boʻyicha tavsiyalar ishlab chiqilgan (Demeubayeva & Akhmetova, 2022). [7]

Yusupov va Xojiyev (2024) “Aholi turmush darajasini oshirishda moliyaviy savodxonlikning oʻrni va iqtisodiy rivojlanishga taʼsiri” nomli tadqiqotida Oʻzbekistonda moliyaviy savodxonlik darajasi va ijtimoiy tarmoqlarning bu jarayonga taʼsiri oʻrganilgan. Tadqiqotda notoʻgʻri moliyaviy qarorlarning oldini olish va aholining iqtisodiy bilimlarini oshirish muhimligi taʼkidlangan (Yusupov & Xojiyev, 2024). [8]

Mahmudova (2021) “Aholining moliyaviy savodxonligini oshirishda OAVning oʻrni” tadqiqotida ijtimoiy tarmoqlarda moliyaviy axborot tarqalishining salbiy va ijobiy jihatlari tahlil qilingan. Tadqiqotda ommaviy axborot vositalari orqali moliyaviy taʼlim berishning ahamiyati va notoʻgʻri axborotning oldini olish choralari oʻrganilgan (Mahmudova, 2021). [9]

Obrazhey va Podvalskaya (2024) “Belarus aholisi moliyaviy savodxonligi: holati va oʻzgarish tendensiyalari” tadqiqotida aholining moliyaviy qarorlar qabul qilishdagi oʻzgarishlari tahlil qilinib, ularning moliyaviy rejalashtirish va uzoq muddatli investitsiyalarga boʻlgan munosabati oʻrganilgan. Ijtimoiy tarmoqlarning bu jarayonda qanday taʼsir koʻrsatayotgani batafsil tahlil qilingan (Obrazhey & Podvalskaya, 2024). [10]

Xorijiy tadqiqotlar raqamli moliyaviy taʼlim va investitsiya qarorlariga ijtimoiy media taʼsirini chuqur oʻrganayotgan boʻlsa, MDH va Oʻzbekiston olimlari moliyaviy savodxonlikni oshirish strategiyalarini ishlab chiqishga eʼtibor qaratmoqda.

METODOLOGIYASI

Axborot kaskadlari nazariyasi (Information Cascade Theory) ijtimoiy tarmoqlardagi moliyaviy axborotning tezkor tarqalishi va uning foydalanuvchilar qarorlariga ta'sirini tushuntirish uchun muhim nazariy asos hisoblanadi. Ushbu nazariya odamlarning moliyaviy qarorlarini o'zidan oldingi boshqalarning harakatlariga asoslanib qabul qilishini tushuntiradi. Ijtimoiy media platformalarida keng tarqalgan moliyaviy maslahatlar, investitsiya tavsiyalari yoki kriptovalyuta bozoridagi tendensiyalar aynan axborot kaskadlari orqali tarqaladi (Bikhchandani, Hirshleifer & Welch, 1992). Shu sababli, ijtimoiy tarmoqlarning moliyaviy xatti-harakatlarga ta'sirini baholashda ushbu nazariyadan foydalanish ilmiy asoslangan yondashuv hisoblanadi.

Axborot kaskadi - bu nafaqat o'z ma'lumotlariga asoslanib, balki boshqa agentlarning kuzatilgan xatti-harakatlarini hisobga olgan holda qaror qabul qiladigan iqtisodiy agentlarning guruh xatti-harakati.

Axborot kaskadi modeli iqtisodiy agentlar ketma-ket qarorlar qabul qilishini nazarda tutadi. Bunday holda, har bir keyingi agent barcha oldingi agentlarning qarorlarini kuzatadi. Shu bilan birga, u ularning haqiqiy afzalliklarini bilmaydi. Agar qaror qabul qilish jarayonining boshida bir nechta agentlar bir xil harakatni bajargan bo'lsa, kaskad yuzaga kelishi ehtimoli ko'proq. Agar agentlar faqat o'zlarining shaxsiy ma'lumotlari asosida harakat qilsalar va ularning harakatlari kombinatsiyasi tasodifiy bo'lsa ham kaskad shakllanadi.[11]

Kaskad ma'lum bir sohada professional (mutaxassis) hisoblangan iqtisodiy agentning harakatini kuchaytirishi mumkin, chunki u ko'proq ma'lumotga ega. Agentlarning kichik guruhi bir xil qarorlar qabul qilganda, boshqa agentlar o'zlarining shaxsiy ma'lumotlariga e'tibor bermasdan, unga ergashishni boshlaydigan ustun tendentsiya paydo bo'ladi. Ularning barchasi “bozor” ularga qaraganda yaxshiroq xabardor ekanligiga ishonishadi. Shunday qilib, axborot kaskadi bozorda podaning xatti-harakatlariga olib keladi.

Axborot kaskadi nazariyasi xulq-atvor tahliliga bixevioristik yondashuvning bir qismi emas, chunki u har bir iqtisodiy agentning oqilona ekanligi haqidagi taxminga asoslanadi. Axborot kaskadi modeli shuni ko'rsatadiki, ba'zi hollarda chorvachilik harakati optimal bo'lishi mumkin. Bu axborotni olish xarajatlar bilan bog'liqligi, boshqa iqtisodiy agentlarning xatti-harakatlarini kuzatish esa uni olishning arzon usuli ekanligi bilan izohlanadi[12].

Axborot kaskadi moliya bozoridagi guruhni xatti-harakatlarini tasvirlash imkonini beradi. Bu ko'proq tajribali va o'rnatilgan bozor ishtirokchilarining xatti-harakatlariga taqlid qilishni yoki bir qator xatti-harakatlar omillari ta'siri ostida hukmron bozor tendentsiyasiga qo'shilishni o'z ichiga olgan strategiya sifatida belgilanishi mumkin. Ikkinchisiga o'zining analitik qobiliyatini past baholash va boshqalarning tahliliy imkoniyatlarini ortiqcha baholash, o'z obro'siga putur etkazish haqida haddan tashqari tashvishlanish, boshqa bozor ishtirokchilari uchun mavjud bo'lgan ma'lumotlarning ishonchliligi va ahamiyatini oshirib yuborish va yomon xabardorlik kiradi. Moliyachi Jorj Sorosning ta'kidlashicha, poda mentaliteti “hamma

bir-birini boshqargan va bir vaqtning o‘zida bir xil aktivlarni sotib olgan va sotganda ommaviy investitsiya jarayonlari xususiyatini ifodalaydi” [13].

Amalda, boshqa iqtisodiy agentlarning xatti-harakatlariga taqlid qilish har doim ham o‘zini tutishning oqilona usuli emas, chunki axborot kaskadlari noto‘g‘ri yo‘nalishga tushishi mumkin. Natijada, iqtisodiy agentlarning umumiy e‘tiqodi noto‘g‘ri bo‘ladi. Shu munosabat bilan, iqtisodiy agentlarning kutishlari va xatti-harakatlarini aks ettiruvchi moliyaviy aktivlarning narxlar adolatli bo‘lishni to‘xtatadi va bozorning o‘zi samarasiz bo‘lib qoladi [12]. Asosiy ma‘lumotlar kaskadi modeli moliyaviy aktivlarning narxi nima uchun portlovchi darajada ko‘tarilishi va tez tushishi mumkinligini tushuntiradi.

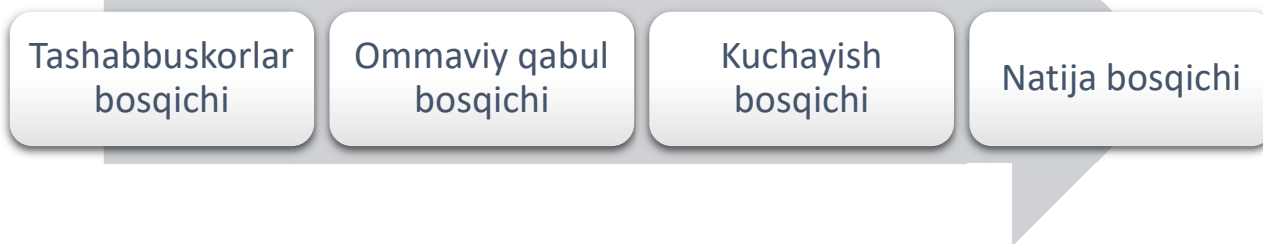
O‘zbekiston sharoitida axborot kaskadlari nazariyasidan foydalanish ayniqsa muhim, chunki mamlakatda moliyaviy savodxonlik darajasi nisbatan past bo‘lib, odamlar ko‘pincha ishonchli tahlil o‘rniga, ijtimoiy tarmoqlardagi mashhur tendensiyalarga ergashish orqali moliyaviy qarorlar qabul qilishadi (Yusupov & Xojiyev, 2024). Masalan, kriptoaktivlar, investitsiya platformalari yoki ommaviy kreditlash sxemalari haqidagi noto‘g‘ri yoki cheklangan axborotning ijtimoiy media orqali keng tarqalishi odamlarning moliyaviy tavakkalchiliklarini oshiradi. Shuning uchun, axborot kaskadlari nazariyasidan foydalanish orqali ijtimoiy tarmoqlardagi moliyaviy axborotning tarqalish dinamikasini va uning real moliyaviy xatti-harakatlarga ta‘sirini o‘rganish zarur.

TAHLIL VA NATIJALAR

Axborot kaskadlari nazariyasi (Information Cascade Theory) odamlarning moliyaviy qarorlarini mustaqil tahlil qilish o‘rniga, boshqa odamlarning qarorlariga asoslanib qabul qilishini tushuntiradi (Bikhchandani, Hirshleifer & Welch, 1992). Bu jarayon ayniqsa ijtimoiy tarmoqlarda tezkor va ta‘sirchan bo‘ladi, chunki foydalanuvchilar ko‘p hollarda ommaviy muhokamalar, trendlar va ko‘pchilikning fikrlariga ergashishga moyil bo‘ladilar.

O‘zbekiston sharoitida axborot kaskadlari nazariyasi moliyaviy savodxonlikning nisbatan pastligi, ijtimoiy media orqali tez tarqaluvchi moliyaviy maslahatlar, va ommaviy investitsiya tendensiyalarining shakllanishi kabi omillar bilan yanada kuchayadi (Yusupov & Xojiyev, 2024). O‘zbekiston aholisi orasida moliyaviy qarorlarni mustaqil tahlil qilish imkoniyati cheklangan bo‘lib, aksariyat hollarda ular ijtimoiy tarmoqlardagi trendlar, blogerlar yoki investitsiya guruhlarining tavsiyalariga asoslangan holda qaror qabul qilishadi.

O‘zbekistonda Telegram, Instagram va TikTok kabi platformalarda moliyaviy maslahatlar tez tarqaladi. Axborot kaskadlari nazariyasi nuqtai nazaridan, bu jarayon quyidagi bosqichlardan iborat:

1-rasm. Axborot kaskadlari nazariyasi asosida O‘zbekistonda ijtimoiy tarmoqlara moliyaviy maslahatlar tez tarqalishi modeli ¹¹

Tashabbuskorlar bosqichida ijtimoiy media ta’sir ko‘rsatuvchilari (bloggerlar, moliyaviy ekspertlar, traderlar) yangi investitsiya imkoniyatlari yoki moliyaviy mahsulotlar haqida ma’lumot tarqatadi.

Ommaviy qabul bosqichi ko‘pchilik foydalanuvchilar bu ma’lumotni baholamasdan, trendga ergashadi. Masalan, kriptoaktivlarga investitsiya qilish, “Tez pul ishlash” sxemalari yoki firibgarlik piramidalari haqida xabarlar shu tariqa tez tarqaladi (Mahmudova, 2021).

Kuchayish bosqichi ma’lumot tez-tez repost qilinishi, ko‘pchilik tomonidan tavsiya qilinishi natijasida uning haqiqatligi haqida noto‘g‘ri tasavvur shakllanadi. Odamlar shaxsiy moliyaviy tahlil o‘tkazish o‘rniga, ijtimoiy media orqali ommaviy qabul qilingan qarorlar asosida harakat qilishadi.

Natija bosqichi moliyaviy kaskad natijasida foydalanuvchilar ortiqcha tavakkal investitsiya yoki noto‘g‘ri moliyaviy qarorlar qabul qilishga moyil bo‘ladi.

O‘zbekistonda axborot kaskadlari orqali shakllangan moliyaviy xatti-harakatlar Kriptoaktivlarga ommaviy investitsiya – O‘zbekistonlik foydalanuvchilar ijtimoiy tarmoqlarda kriptovalyutalar haqida tez-tez tarqatiladigan xabarlariga ishonib, hech qanday tahlilsiz investitsiya qilishadi. 2021-yilda Dogecoin va Shiba Inu kabi aktivlarga ommaviy qiziqish aynan ijtimoiy tarmoqlarda tarqalgan axborot kaskadlari natijasi bo‘ldi (OECD, 2021).

Firibgarlik sxemalarining tarqalishi – Ijtimoiy tarmoqlarda “tez pul ishlash”, “pul tikib ko‘paytirish”, yoki “qisqa muddatli investitsiyalar” kabi firibgarlik sxemalari tarqalmoqda. Ayniqsa, kriptovalyuta investitsiyasi yoki Forex treyding bo‘yicha firibgarlik sxemalariga tushib qolgan odamlar soni ortib bormoqda (Obrazhey & Podvalskaya, 2024).

Ommaviy kreditlash va mikroqarz olish tendensiyasi – Ijtimoiy tarmoqlarda foydalanuvchilar o‘rtasida onlayn kredit olish va mikroqarz platformalarining targ‘iboti ortib bormoqda. Ko‘pchilik bunday platformalarning foiz stavkalari va shartlarini tushunmasdan kredit oladi va bu moliyaviy qiyinchiliklarga olib keladi (Demeubayeva & Akhmetova, 2022).

¹¹ Muallif ishlanmasi

XULOSA VA TAKLIFLAR

O‘zbekiston Respublikasida ijtimoiy tarmoqlarning moliyaviy xatti-harakatlarga ta’siri axborot kaskadlari nazariyasi asosida aniq baholanishi mumkin. Ijtimoiy media orqali moliyaviy maslahatlarning tez tarqalishi, noto‘g‘ri investitsiya qarorlarining qabul qilinishi va firibgarlik sxemalarining ommalashishi axborot kaskadlarining kuchli ta’siridan dalolat beradi. Shu sababli, moliyaviy savodxonlikni oshirish, axborot ishonchliligini ta’minlash va huquqiy tartibga solish orqali axborot kaskadlarining salbiy ta’sirini kamaytirish strategiyalarini ishlab chiqish zarur.

Axborot kaskadlari ta’sirini kamaytirish strategiyalari

O‘zbekiston sharoitida ijtimoiy tarmoqlarda axborot kaskadlarining salbiy ta’sirini kamaytirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim:

- Moliyaviy ta’limni kengaytirish, hususan, Maktab va universitetlarda moliyaviy savodxonlik bo‘yicha kurslarni joriy qilish va ijtimoiy media orqali ishonchli moliyaviy ta’lim platformalarini rivojlantirish zarur.

- Axborot filtrlash tizimini kuchaytirish, bunda O‘zbekiston Markaziy banki va moliyaviy regulyatorlar tomonidan ijtimoiy tarmoqlarda moliyaviy maslahatlar berayotgan manbalarni sertifikatsiyadan o‘tkazish va monitoring qilish tizimini yaratish lozim.

- Noto‘g‘ri moliyaviy axborot tarqatilishini huquqiy tartibga solish, hususan, moliyaviy firibgarlik bilan bog‘liq axborotlarni tarqatgan shaxslar va platformalarni javobgarlikka tortish bo‘yicha huquqiy mexanizmlarni kuchaytirish kerak.

FOYDALANILGA ADABIYOTLAR RO‘YHATI

1. Lyons, A. C., Kass-Hanna, J. A Methodological Overview to Defining and Measuring ‘Digital’ Financial Literacy / A. C. Lyons, J. Kass-Hanna // Financial Planning Review. — 2021. — DOI: 10.1002/cfp2.1113.

2. Chapman, L., Pettersson, J. Social Media’s Influence on Investment Decisions: A Qualitative Study Based on an Individual’s Financial Literacy / L. Chapman, J. Pettersson // Journal of Behavioral Finance. — 2021. — DOI: 10.1080/15427560.2021.1932408.

3. Choung, Y., Chatterjee, S., Pak, T. Y. Digital Financial Literacy and Financial Well-Being / Y. Choung, S. Chatterjee, T. Y. Pak // Financial Literacy and Economic Behavior. — 2023. — DOI: 10.1016/j.frl.2023.102291.

4. Bongomin, G. O. C., Ntayi, J. M., Munene, J. C., Akol, C. M. Financial Intermediation and Financial Inclusion of Poor Households: Mediating Role of Social Networks in Rural Uganda / G. O. C. Bongomin, J. M. Ntayi, J. C. Munene, C. M. Akol // Journal of Development Studies. — 2017. — DOI: 10.1080/00220388.2017.1299148.

5. Organisation for Economic Co-operation and Development. Financial Literacy Levels in the Commonwealth of Independent States / OECD. — OECD Report, 2021. — DOI: 10.1787/9789264285013-en.

6. Аликперова Н. В., Виноградова К. В. Ижтимоий медиа ёшларнинг молиявий саводхонлиги шаклланишига таъсири // Moscow Economic Journal. — 2021. — DOI: 10.33463/mej-2021.09.02.002.

7. Demeubayeva, A. O., Akhmetova, G. J. Financial Literacy in the Republic of Kazakhstan: Modern Trends and Initiatives / A. O. Demeubayeva, G. J. Akhmetova // *Central Asia Economic Review*. — 2022. — DOI: 10.2139/ssrn.3928172.
8. Юсупов М. С., Хожиев Ж. Д. Аҳоли турмуш даражасини оширишда молиявий саводхонликнинг ўрни ва иқтисодий ривожланишга таъсири // *Яшил Иқтисодиёт ва Тараққиёт*. — 2024. — DOI: 10.34756/yit-2024.02.325.
9. Маҳмудова Х. Р. Аҳолининг молиявий саводхонлигини оширишда ОАВнинг ўрни: долзарблиги ва аҳамияти // *Uzbekistan Journal of Economic Research*. — 2021. — DOI: 10.26739/ujer-2021-06.013.
10. Obrazhey, O., Podvalskaya, V. Financial Literacy of Belarusian Population: Current Status and Changing Trends / O. Obrazhey, V. Podvalskaya // *Journal of Financial Education and Research*. — 2024. — DOI: 10.1007/s43546-024-00385-7.
11. Bikhchandani, S., Sharma, S. Herd Behavior in Financial Markets // *IMF Staff Papers*. — 2001. — № 3.
12. Bikhchandani, S., Hirshleifer, D., Welch, I. Learning from the Behavior of Others: Conformity, Fads, and Informational Cascades // *Journal of Economic Perspectives*. — 1998. — № 3. — С. 151–170.
13. Сорос Дж. Кризис мирового капитализма. Открытое общество в опасности. — М.: Инфра-М, 1999. — 262 с.